

Toespraak van Mia Doornaert
Voorzitter Vlaams Fonds voor de Letteren
Op de 11 juli 2019 feestzitting in Antwerpen,
Georganiseerd door het bestuur van Vlaanderen Feest!, de Beweging
Vlaanderen-Europa vzw en het stadsbestuur van Antwerpen

Geachte Hoogwaardigheidsbekleders,

Dames en Heren,

Op deze Vlaamse feestdag wil ik graag even met een anekdote illustreren welke enorme weg de Vlamingen hebben afgelegd. Ik had een oom die priester was, in het bisdom Brugge. Hij was geboren in 1913. Toen hij seminarist was, begin van de jaren dertig, was de kerk aan haar top nog zeer francofoon, zoals heel België. Onder de seminaristen, zo vertelde hij later, circuleerde toen een grapje. Een seminarist gaat biechten bij zijn geestelijke leider en zegt: *mon père, je suis Flamand*. Antwoord: *mon fils, ce n'est pas un péché, c'est un malheur*.

Die grap geeft kort en pittig de sfeer in België aan van nog geen honderd jaar geleden. Het is dan ook niet te verbazen dat taal en identiteit een gevoelig thema waren en bleven voor Vlamingen. Het is makkelijk totaal ontspannen te zijn over je identiteit als die door niets of niemand wordt belaagd. Staten als Zweden en Denemarken bijvoorbeeld waren in de tweede helft van de vorige eeuw voorbeelden van democratische, tolerante, vreedzame landen. Dat was niet moeilijk. Ze spraken één enkele taal, ze waren zo goed als homogeen blank en protestants. Maar de toevloed van inwijkelingen uit andere culturen en continenten heeft die knusse consensus verstoord, en er het thema identiteit ook actueel gemaakt.

Over dat thema zei de Europese topman Frans Timmermans onlangs voor afgestudeerde studenten rechten aan KU Leuven: 'Een ideologie gebaseerd op identiteit is een gevaar voor Europa. (...) Vlaanderen is niet immuun voor deze ideologie. Ik wil de studenten vragen om in hun toekomstig beroep als jurist de discussie niet uit de weg te gaan.'

Men kan inderdaad de discussie over identiteit, over naties en natievorming, niet uit de weg gaan, en dat geldt niet alleen voor juristen. Maar discussie betekent de bereidheid naar verschillende standpunten te luisteren, en ermee in debat te gaan. En dat gebeurt niet als men iedereen die het woord identiteit in de mond neemt meteen in de verdomhoek duwt van onverdraagzaamheid en extreem-nationalisme.

Of men het nu leuk vindt of niet, Europa is een oud en divers continent. Men kan “Europa” niet laten beginnen na de Tweede Wereldoorlog en eeuwen, millennia geschiedenis zomaar uitvlakken, in naam van de verwerping van nationalisme en identiteit. Er bestaat nu eenmaal geen generische Europeaan, behalve misschien in de Europese bureaucratie en elite in Brussel. Er bestaat geen generische Europese burger. Daarvoor heeft dit continent, hebben al zijn volkeren en staten een veel te zware historische rugzak.

Je kan niet beweren, zoals sommige zogenaamde overtuigde Europeanen doen, dat er niet méér verschil bestaat tussen bijvoorbeeld een Vlaming en een Griek dan tussen twee Vlamingen onderling. Maar even onrealistisch is het mensen te willen opsluiten in een unidimensionele identiteit. Identiteit is altijd meervoudig. Ik ben Vlaming, én Belg, én Europeaan, én vrouw, en een persoon met eigen politieke en religieuze opvattingen. Tussen die twee bakens moet het debat sereen kunnen verlopen. En hoe dan ook is identiteit altijd ook fluïde, ze evolueert. Het Vlaanderen van vandaag is heel anders dan dat van honderd jaar geleden. Maar belangrijk is dat die evolutie geleidelijk verloopt, dat ze gedragen wordt door de bevolking, dat ze niet overkomt als een inbraak.

Nationale identiteiten staan Europese samenwerking niet in de weg, ze zijn er de bouwstenen van. Je hoeft maar naar de dollar- en euro-biljetten te kijken om te zien hoe wereldvreemd het gepraat over Verenigde Staten van Europa is. Op de dollarbiljetten staan personen, Washington, Jefferson, andere founding fathers, en monumenten, zoals het Witte Huis of het Kapitoel. Op de eurobiljetten staan geen personen of monumenten want er zijn er geen die als symbool voor de hele Europese Unie kunnen gelden. Maar er staan wel gezamenlijke culturele elementen op, een Romaanse boog, een Gothisch gewelf, een barokgevel. Met andere woorden, er bestaat een Europees cultureel alfabet, een Europese cultuur, maar geen Europese natie.

Men moet de Europese identiteit dus niet zoeken waar ze niet is, in een onbestaande Europese burger. Ze bestaat daarentegen sinds lang in de wereld van de letteren, de wetenschap, de cultuur, sinds geleerden van de Sorbonne en Oxford en Bologna en Leuven en Krakau met elkaar correspondeerden in het Latijn. Niet het koesteren van, inclusieve, nationaliteiten ondermijnt Europese integratie. Dat dreigt wel de devaluatie te doen van leervakken als taal, geschiedenis, Latijn, want daarmee snijden we Europa af van zijn wortels, daarmee ondergraven we een cultureel Europees bewustzijn.

Ik heb het taalonderwijs vermeld. Taal is een wezenlijk onderdeel van onze identiteit. En het aanleren van de taal is een net zo wezenlijk element van integratie van nieuwkomers in hun gemeenschap van aankomst. Vragen dat wie in Vlaanderen woont de taal kent, of leert, is de normaalste zaak van de wereld. Dat heeft niets te maken met onverdraagzaamheid of xenofobie.

De grote Nederlander Johan Huizinga zei het aldus: “De mogelijkheid tot gelijkmatige verwerking van verschillende vreemde culturen berust bovenal op ons bezit van een eigen taal. Zij moge ons belemmeren in het doordringen met ons woord tot de wereld, zij houdt onpartijdig, zij geeft ons een eigen spiegel, om het vreemde in op te vangen.”

De historicus Ernest Kossman, die de Lage Landen zeer goed kent, vatte de idee van de natie aldus samen. Ze is, schreef hij, “het doorlopende gesprek dat we met elkaar voeren in de eigen taal.”

In die betekenis zijn taal en identiteit een positief gegeven, niet als principe van uitsluiting maar integendeel van inclusie. Er is maar een gemeenschap als er inderdaad een doorlopend gesprek plaatvindt, ingebed in een gemeenschappelijk verhaal. En ja, tot elk nationaal verhaal behoren ook sagen en legenden die niet noodzakelijk historische waarheden zijn, maar die verbondenheid, die nestwartme hebben geschapen. Het getuigt van een dor en voorbijgestreefd negentiende-eeuws rationalisme die verhalen te willen afschrijven als niet ter zake doend.

De Guldensporenslag was historisch gezien niet wat Hendrik Conscience ervan gemaakt heeft. Maar, zoals Bart De Wever schrijft in zijn boek "Identiteit", Conscience's "Leeuw van Vlaanderen" heeft een niet te overschatten invloed gehad op de Vlaamse bewustwording. Je mag aan Fransen uitleggen tot je een ons weegt dat de bestorming van de Bastille in 1789 niets voorstelde omdat er nauwelijks nog gevangenen zaten, de *prise de la Bastille* blijft het symbool van de grote Franse Revolutie. De oudste nationale vlag van Europa, de Dannebrog, is acht eeuwen geleden uit de hemel neergedaald op de plaats van de huidige Estlandse hoofdstad Tallin, jawel. Ik zag onlangs in het Kadriorgpaleis in Tallin een schilderij uit het begin van de negentiende eeuw dat die gebeurtenis herdenkt. Koning Valdemar II van Denemarken voerde daar, met de steun van de paus, een kruistocht tegen de heidense Esten. Toen zijn troepen op 15 juni 1219 in de verdrinking kwamen, daalde een rode vlag met wit kruis uit de wolken neer, de koning greep ze, zijn troepen kregen nieuwe moed en wonnen. Een legende, een sage, een fabel? Ja. Maar koningin Marghrete van Denemarken is vorige maand, op 15 juni, wel met haar koninklijk jacht naar Tallin gevaren om die achthonderdste verjaardag te herdenken. En ze heeft bij dat schilderij geposeerd. Zo is het nu eenmaal. Sinds het begin der tijden hebben mensen elkaar, rond een kampvuur, verhalen verteld die een familie, een clan, een gemeenschap samensmeeden. En natie kan niet bestaan als ze ook niet tot de harten en gevoelens en verbeelding spreekt.

Op deze Vlaamse feestdag wil ik er nog speciaal de nadruk op leggen dat de taal waarin we in Vlaanderen Kossmans doorlopend gesprek met elkaar voeren het Nederlands is, of misschien moet ik zeggen, hoort te zijn. Dat is wat in de grondwet staat en wat ook Vlaanderen zegt. Dat is waarvoor de ontvoogdingsstrijd gestreden is. Het is vandaag geen 'malheur' om Vlaming te zijn. Maar het malheur vandaag is, wat mij betreft, dat Vlaanderen, naarmate het autonomer werd, zijn taal, het Nederlands, steeds minder is gaan respecteren.

Ik word horendul van de taalfouten in onze kranten en media. Ik vind het verschrikkelijk dat er op onze openbare omroep, die met mijn belastinggeld betaald wordt, geen feuilleton meer in het Nederlands te zien is. We horen alleen nog schakeringen van die meest artificiële aller talen, als ik dat een taal mag noemen, het verkavelingsvlaams.

Dat koeterwaals is noch een authentiek dialect noch een cultuurtaal is, het is een generisch Brabants dat niets te maken heeft met het Limburgs, het West- en Oost-Vlaams.

En tussen haakjes, ik ben gehecht aan de echte dialecten en ben zelf nog goed van de West-Vlaamse tongriem gesneden.

Ik ben bijzonder bezorgd wanneer ik onderwijzers en leraars hoor die geen behoorlijk Nederlands spreken, wanneer een recente studie aantoonde dat een meerderheid van leraars zelf geen boeken leest. Ik ben verontwaardigd als ik van allochtonen, die zich inspannen om Nederlands te leren, hoor dat ze aan een loket van een plaatselijke overheid op een verkavelingstaaltje of op dialect worden onthaald. Ik erger mij te pletter wanneer ik steeds meer Vlamingen hoor zeggen dat onze taal het Vlaams is. Er bestaat geen taal die dezelfde is van Poperinge tot Maaseik en die tegelijk verschilt van de taal die in Nederland van Maastricht tot Groningen wordt gesproken. Moeten we zo nodig de boodschap uitsturen dat de taal van Vlaanderen geen officiële taal van de Europese Unie is? Dat we zoiets als het Baskisch of Bretoens zijn? Moeten we een taalgroep van 24 miljoen Europeanen – de kleinste van de grote talen, of de grootste van de kleine – opsplitsen en verzwakken?

Tenzij het onderwijs nog meer achteruitgegaan is dan ik vrees, laat men schoolkinderen niet zeggen dat zes plus zeven vijftien is. Waarom mag verregaande slordigheid met de taal dan wel? Het verlagen van de taalnorm is valse democratie. Want dat benadeelt de kinderen uit de minst cultureel ontwikkelde gezinnen, zowel autochtone als allochtone. Als de school de ongelijkheid in sociaal-culturele afkomst niet compenseert, dan versterkt ze de voorrechten van geboorte en is ze het tegenstelde van democratisch.

Taalbeheersing is bovendien niet alleen van cultureel maar ook van economisch belang. Taal is het eerste, elementaire werktuig voor toegang tot de kenniseconomie waarover iedereen de mond vol heeft. De OESO heeft net gewaarschuwd dat de productiviteit in ons land sputtert. Die uitdaging kunnen we niet aanpakken door de overdracht van kennis in ons onderwijs te verwaarlozen. We moeten scholieren integendeel de passie bijbrengen voor kennis, voor weten, begrijpen, ontdekken. Want onderwijs is, zoals de Ierse dichter William Yeats zei, niet alleen *filling a bucket* maar vooral *lighting a fire*. En dat vuur kan je niet aansteken zonder een weelderige taal.

Taalbeheersing stelt mensen ook in staat kritisch te luisteren, en tussen de lijnen te lezen. Het heeft weinig zin tegen de zogenaamde populistten te keer te gaan als men de jongeren niet taalkundig wapent tegen de rethoriek van volksmenners.

En dan is er het genot van de schoonheid van de taal. Ik word ziek van het argument dat taal en stijl allemaal niet zoveel belang hebben als 'de boodschap maar overkomt'. Ja, wis dan alle liefdespoëzie uit, en houd het bij 'ik zie u geiren'.

Vlaanderen heeft een schat aan creatieve mensen, schilders die door de grootste musea ter wereld worden gekocht, schrijvers die in grote oplagen in vertaling verkocht worden, fantastische acteurs die ook tot ver buiten de grenzen bekend zijn, ondernemers die bedrijven nationaal en internationaal uitbouwen, die banen en welvaart en prestige scheppen, zoals Vic Swerts die hier deze avond terecht in de bloemen gezet wordt. Waarom hebben we zoveel schitterende individuen en zo weinig ambitie als gemeenschap voor onze taalkundige en culturele allure?

Ik ben opgegroeid met de Vlaamse Leeuw, maar ik steek niet onder stoelen of banken dat ik "Lied van mijn Land", van Anton van Wilderode en Ignace de Sutter, een heel mooie Vlaamse nationale hymne zou vinden. U mag gerust zijn, ik zal het hier niet zingen. Ik wil wel de laatste strofe citeren:

"Lied van mijn land 'k zal U altijd horen
Lied van verlangen en vertedering,
Dat met de kind'ren altijd herboren,
Zacht met de doden tot zaad verzinkt."

Dàt moeten we koesteren, dat we moeten doorgeven aan de nieuwe generaties, een taal die rijk is, een taal die zingt, in een lied van verlangen en vertedering, niet van wrok.

Over de kwaliteit en rijkdom van ons Nederlands waken, dat is ten eerste een plicht jegens de generaties die zo vastberaden hebben gestreden voor de erkenning van onze taal; dat is ten tweede een plicht jegens de huidige samenleving die een gezamenlijke taal en verhaal behoeft; dat is ten derde, en tenslotte, een noodzaak om in de kenniseconomie van morgen onze welvaart te beveiligen.

Dat wilde ik op deze elf juli toch even in de verf zetten.

Ik dank u voor uw aandacht en wens u allen nog een fijne Vlaamse feestdag.